

Nog med genus! Nordisk genushistoria och vändningen som aldrig hände

Många genushistoriker har hänvisat till Joan Scott och hennes omtalade artikel "Gender, a Useful Category for Historical Analysis". Men varför förblev genushistoriker ändå rätt skeptiska till poststrukturalismen? Sara Edenheim hävdar att genushistoriker lämnat begreppet kön därhän, för att istället ägna sig åt att kartlägga uppfattningar om manligt och kvinnligt under olika epoker.

Någonstans halvvägs valde genushistorikerna att hoppa av färden mot poststrukturalismen – den vetenskapliga kritiken av att förnuft och transparens definierar forskning och att historikern borde fokusera på att fylla alla vita fläckar på tidens karta. De läste den poststrukturalistiska historikern Joan Scotts artikel "Gender, A Useful Category for Historical Analysis" från 1986, men såg titeln som ett svar på en fråga och skred utifrån det till verket. Verket bestod i att kartlägga exakt hur uppfattningar om manligt och kvinnligt (genus/gender) har sett ut i olika tidsperioder. Begreppet kön lämnades därhän. Med detta sisyfos-arbete nöjde de sig; kanske för att det bar på ett löfte om ett aldrig sinande forskningsfält. För historien sträcker sig ju bakåt i all oändlighet och tillsammans med parametern "plats" står historikern inför en kartläggning som heter duga.

Scotts artikel togs som intäkt för att de var på rätt spår, men ironiskt nog har just denna artikel en rätt speciell historia. Den handlar förvisso om begreppet gender och vad man som historiker kan tänkas använda det till, men den som letar efter ett förslag att dela upp kön och genus letar förgäves. Joan Scott skriver själv om artikeln i senare texter där det framgår att originaltiteln var en fråga ("Is gender a useful category for historical analysis?") men att den redigerades bort. Det är inte heller helt givet att artikeln slutar med ett jakande svar. Det framgår nämligen att Scott redan från början framför allt var ute efter att formulera en teori om identitetsformation och att det inte var normer kring manligt och kvinnligt hon var intresserad av utan vad som konstituerade kön (kvinna, man) i en given kontext, och hur detta skillnadsgörande ger upphov till inte enbart upplevelsen att vara man och kvinna, utan även politik och ekonomi. Detta menade hon skulle inkluderas i det analytiska begreppet *gender*. Hennes projekt var på många sätt tydligt kopplat till **Judith Butlers** parallellt pågående projekt (Butlers bok *Gender Trouble* gavs ut 1990) och Scotts vandring mot en alltmer uttalat psykoanalytiskt influerad poststrukturalism går att ana redan 1986. Filosofen Butler fick aldrig samma genomslag bland kvinnohistorikerna; men man kan inte heller påstå att Scotts teori om identitetsformation har haft något större genomslag. Scott är allt som oftast en tom referens inom genushistoria, en referens som signalerar något som aldrig blev av.

För några år sedan försökte jag i en artikel med snarlikt tema förstå varför det blev så här. I artikeln ("Att komma till Scott: teorins roll inom svensk genushistoria", publicerad i *Scandia* 2012) studerade jag svenska genushistoriker, och då framför allt **Yvonne Hirdmans**

läsning av Scott, som jag fann både bristfällig och approprierande. I hennes välkända artikel "Genussystemet: reflektioner kring kvinnors sociala underordning" (publicerad i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1988) beskrivs en redan färdigdefinierad "biologisk olikhet" som "ständigt exploaterades" och syftet med genushistoria skulle vara att visa att kvinnor "ständigt funnits och ständigt krävt plats, ständigt bråkade om gränserna (kan vi förmoda), ständigt varit på sin vakt, använt sin beskurna symbiotiska maktpotential, belönat och svikit."

I alla nordiska länder under hela 1990-talet proklamerade dock ledande genushistoriker från olika teoretiska positioner att poststrukturalismen på sin höjd var en "användbar men opålitlig bundsförvant" (såsom den norska historikern **Gro Hagemann** valde att titulera sin debattartikel på temat i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1993) och i värsta fall en teori som drogs med en "besvärande slagsida mot idealism och relativism." (orden är den svenska historikern **Christina Carlsson Wetterbergs**, från hennes debattartikel i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1992). Ett undantag var den finska historikern **Marianne Liljeström** som 1998 skrev den kanske första artikeln i Norden där poststrukturalistisk könsteori inte bara presenterades utan även försvarades ("Bortom kön? Om makt och sexualitet" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*). Till stöd tog hon Judith Butler, som sagt en feministisk filosof som står Joan Scott nära både teoretiskt och socialt. Kanske att artikeln hade rört om mer bland de mer moderata genushistorikerna om även Scott uttryckligen inkluderats som referens; istället blev Liljeströms artikel central för en yngre generation feministiska forskare som närmast sig det queerteoretiska fältet och framför allt utgick från Butlers texter. Vi kunde genom dessa föregångare sakta återkomma till könsbegreppet som de inflytelserika kvinno- och genushistorikerna, i synnerhet Hirdman, hade förkastat och lämnat åt en naturaliserad heterosexuallitet och en ahistorisk förklaring i form av barnalstring (med Hirdmans ord från 1988) "Men så finns systemets trumfkort, spader ess skulle man kunna säga. Och det är att det i könsens relationer finns en total oföränderlighet. Det är själva fortplantningens drama: kopuleringen/samlaget, befruktningen och framfödandet. Det är den manliga och den kvinnliga biologin."

I och med detta återtagande av kön som historiska objekt splittrades forskningsfältet totalt. Den historieforskning som enbart lät sig "inspireras" av poststrukturalismen fortsatte som vanligt: genusediskurser kartlades, manligt och kvinnligt upptäcktes om och om igen vara föränderliga, historisering antogs kunna ge svar på alla frågor, obe-

Ett ämne som är så beroende av en tro på en direkt och oförmedlad relation till ett redan givet studieobjekt, kommer inte kunna ta till sig teoretiska frågeställningar och än mindre kritiska invändningar.

kväma frågor om huruvida identitetsformering kanske följde vissa återkommande regler undveks och inom en snar framtid förväntades kunskapen om kvinnors levda erfarenhet befria oss alla. Den historieforskning som tog sats och hoppade i det poststrukturalistiska stålbadet blev å sin sida alltmer kritisk mot hela verksamheten: "enough already with gender!" skriver Butler kanske något oväntat i den vänbok till Joan Scott som hon och **Elisabeth Weed** var redaktörer till 2011 (*The Question of Gender: Joan Scott's Critical Feminism*). De säger det till varandra ibland, skriver Butler, i halvt privata sammanhang där de uttrycker sin gemensamma frustration över vad som hänt med begreppet gender ("sättet på vilket genus har kommit att operationaliseras i 'genusforskningsprojekt' under Europeiska unionens beskydd, eller vissa sätt som genusstudier har definierats i USA."). Istället vill de se forskning som handlar om hur själva skillnadsgörandet går till, oavsett vilken sorts skillnad vi talar om. Det är till, och mot, den franska könskillnadsskolan och psykoanalysen de vänder sig – det gjorde de redan tidigt – med en önskan om revidering och utrensning av essentialistiska premisser. Denna skola har behandlats extremt styvmoderligt av nordiska kvinno- och genushistoriker och i princip helt överlåtit åt litteraturvetare. Liksom så mycket annat av historisk vikt.

Det är kanske därför det aldrig riktigt blev någon poststrukturalistisk vändning inom genushistoria. Men vad gjorde genushistoriker så skeptiska till just dessa teoretiska skolor? Kanske det inte handlar om att de enskilda forskarna skulle vara specifikt försiktiga feminister utan om att de är just historiker? Att det är något i historiefältet i stort som gör att relationen till teori blir färgad av skepticism redan från början? Det är faktiskt just den tesen Scott, tillsammans med historikerna **Ethan Kleinberg** och **Gary Wilder** (de kallar sig Wild On Collective), driver i det relativt nyskrivna manifestet "Theses on History and Theory". Det digitala manifestet handlar om just historieämnets relation till teori och de inleder med de hårda orden: "Akademisk historia har aldrig lyckats komma över sitt 1700-talsursprung och dess empiristiska projekt." Orsaken till detta är inte att ämnet skulle vara fast i ett positivistiskt paradigms – för det är det inte – utan att ämnet upprätthåller en "metodologisk fetischism" som ger upphov till teknokratiska hantverkare snarare än intellektuella tänkare. Ett ämne som är så beroende av en ontologisk realism, det vill säga en tro på en direkt och oförmedlad relation till ett redan givet studieobjekt, kommer inte kunna ta till sig teoretiska frågeställningar och än mindre

kritiska invändningar. Vad ett sådant fält kan ta till sig är egentligen enbart tillägg; det är också så historieämnet har hanterat varje så kallad "vändning" som skett under 1900- och 2000-talet. Den så kallade "cultural turn" innebar inte mer än att historiker tittade på lite mer folkliga fenomen, "the emotional turn" innebar att varje känsla i registret kunde få "sin" historia skriven, "the didactic turn" blev en evig studie av läroböcker. Mer samtida perspektiv, såsom queerteorin eller dekoloniala perspektiv, innebär på samma sätt sällan mer än att ännu en "bortglömd" grupp får sin historia skriven. Metodologiskt ändrades dock inget, den så kallade ontologiska realismen står fortfarande oemotsagd oavsett vilket håll vinden blåser.

Historiker utbildas följaktligen inte heller i historiefilosofi; **Foucault** läses men enbart för att han råkade vara just historiker. Men en dålig historiker som inte kunde sitt hantverk, fick jag höra under min utbildning. **Hegel, Heidegger, Nietzsche, Benjamin, Arendt, Derrida** och alla andra som ifrågasatt historikernas kunskapsyn lyser inte ens med sin frånvaro i litteraturlistorna; de existerar inte ens som uteblivna. Inte konstigt att Joan Scotts text landade i ett vakuum som snabbt fylldes med "genushistoria". Poststrukturalismen har med andra ord aldrig hänt inom historieämnet, och, skulle jag våga påstå, så har inte heller feminismen. Kvinnohistoria finns så klart, och det vore förmodligen förmätet av mig att inte inkludera det i feminismen, men det är som ett tema feminismen har inkluderats i ämnet – inte som ett utmanande paradigms. Inom humaniora är ämnet dessutom det mest mansdominerade; inte för att det per automatik behöver innebära en fientlig inställning till ett feministiskt perspektiv, men risken för att de som måste lämna ämnet och de som får stanna kvar bildar ett könat mönster är överhängande. Kleinberg, Scott och Wilder lägger även till en annan dimension: "De vars position verkar vara den allra senaste men som säkrar sina satsningar och organiserar sig kring den gemensamma konventionen blir belönade, medan de som ger sitt ut på nytt territorium blir utdömda. Med 'nya territorier' menar vi alternativa epistemologiska undersökningar, inriktningar eller utgångslägen, inte nya teman eller ämnen."

Den unge manliga doktoranden som lägger till genus i sin avhandling får stanna, den unga kvinnliga doktoranden som tar in hela den feministiska poststrukturalistiska horisonten får se sig om efter andra möjligheter – känns mönstret igen? Är det kanske där, på den egna planhalvan och i den egna arbetsmiljön, som feminismen egentligen hade behövts och gjort mest nytta? Scott, et al menar dock att enbart ett fokus på just "sociologisk mångfald" (kön, ras, etc.) inte är tillräckligt; det kan till och med användas som ett alibi för att dölja att ämnet inte har ändrats, att det fortfarande är samma teorifientliga inställning som dominerar även efter att professorsstolarna eller tidskriftsredaktionen skulle ha blivit mer representativa rent kroppsligt. "Nog med genus!" hör man Scott viska mellan raderna i manifestet, låt även den intellektuella historikern få ta plats!

Sara Edenheim

är docent i historia och verksam som lektor vid Umeå centrum för genusstudier, Umeå universitet, Sverige.